

Immuniteedist immuunsuseni on üks samm?

PETER PEDAK

Välisministeeriumi juriidilise osakonna rahvusvaheliste lepingute büroo vanemjurist

Välisministeeriumi rahvusvaheliste lepingute büroo maadleb päev päeva järel selle nimel, et välislepingute tõlked eesti keelde oleksid võimalikult korrektsed – sisuliselt õiged, täpsed ja ka keskmisele kodanikule arusaadavad. Kui võrrelda 1990. aastate algul avaldatud tõlkeid ja selle sajandi „teoseid“, siis on kvaliteedi paranemine määratu. Ligi 20 aasta taguseid tekste ei saa kindlasti tuua praegu heaks näiteks: mõtte tõlkimise asemel lükiti tollal sageli lihtsalt sõnaraamatus toodud esimesi eestikeelseid vasteid üksteise järel ritta. Paraku näib vahel, et tõlgete üldisest kohmakusest ja arusaamatusest enam häirib õigusteadlasi mõne üksiku sõna kasutus. Õiguskeeles nr 1/2009 seab Rain Liivoja^[1] kahtluse alla terminid *eesõigus* ja *puutumatus*. Ehkki artikli autori mitme seisukohaga saab nõustuda, jääb tervikuna siiski arusaamatuks, kust king pigistab.

Esiteks soovitab Liivoja kasutada *eesõiguse* asemel selle võõrpäritolu sünonüümi *privileeg* või uut terminit *eriõigus*. Uue termini loomiseks pakub inspiratsiooni soome sõna *erioikeus*. Võõrsõnade kasutamine ei ole keelatud, kuid tõlkimise üldpõhimõte on eelistada võimaluse korral eestimaist (vt Justiitsministeeriumi veebilehelt „Juhtnõore välislepingute tõlkijatele“^[2]). Eestimaise eelistamata jätmisel peab olema hea põhjendus. *Eesõiguse* asendamiseks *privileegiga* seda põhjendust ei ole ja seda möönab ka Liivoja, nentides, et tegemist on pigem keelelise eelistuse kui õigusliku probleemiga. *Eesõigus* ja *privileeg* on ammused sünonüümid^[3] ning nende sisuline eristamine oleks meelevaldne. Sama vale oleks anda eri tähendus näiteks sellistele sõnadele nagu *informatsioon* ja *teave*, *garantii* ja *tagatis*, *kompenseerima* ja *hüvitama*. Sellele juhitakse tähelepanu ka „Ametniku keelekäsiraamatus“.^[4]

Meelevaldne oleks anda eri tähendus ka *puutumatus* ja selle võõrpäritolu sünonüümile *immunitet*. Ei saa nõustuda sellega, et *puutumatus* seondub isiku või asja füüsilise seisundiga. *Puutumatus* tähendab, et mingi toiming peaks olema isiku või asja suhtes välistatud – nii seda, et talle ei tohi n-ö kätt külge panna, kui ka seda, et tema suhtes ei tohi menetlust toimetada. „Eesti õigekeelsussõnaraamatus ÕS 2006“ on tegusõna *puutama* kasutamise kohta toodud järgmised näited: „Ära puutu võõraid asju. Ta ei puutu kellesegi *ta ei tülita kedagi*. Jättis lõunasöögi puutumata (*söömata*). See ei puutu minusse. Mis puutub su välimusse, siis.. *mis puudutab su välimust*, siis.. Pilge puutus südant, südamesse (*riivas, haavas*). Puutus kokku raskustega.“ Ainuüksi nende näidete põhjal on selge, et puutuda ei saa üksnes füüsiliselt. Kui puutuda saab füüsilise kontaktita, siis saab ka puutumatus väljenduda nii füüsilise kui ka vaimse kontakti puudumises.

Kategooriatesse jaotamine lihtsustab mõistetest arusaamist ning on seega vajalik ennekõike teadurite ja üliõpilaste jaoks. Liivoja on veenvalt seletanud, et diplomaatilisel esindajal on nii kehaline puutumatus kui ka menetluslik puutumatus. Arusaamatuks jääb aga, miks on vaja nende kahe mõiste tähistamiseks kasutada eri termineid ning milliseid segadusi ja õiguslikke probleeme aitaks see vältida. Tegu on terminitega, mida niikuinii ei kasutata ilma selgituseta. Laused *Diplomaadil on puutumatus* ja *Diplomaadil on immunitet* ei ütle palju. Mõttekad laused peaksid sisaldama täiendit: milles puutumatus (immunitet) väljendub? Kuna puutumatus võib

avalduda mitmel moel, siis eri terminite loomise asemel oleks mõistlik vajaduse korral kasutada väljendeid *kehaline puutumatus* (inimese puhul saab rääkida ka isikupuutumatusest) ja *menetluslik puutumatus*.

Kui anda eri tähendus nimisõnadele *puutumatus* ja *immunitet*, tuleks samast põhimõttest lähtuda ka muude sõnaliikide korral. Nii näiteks tuleks omadussõnadest moodustada paar *puutumatu* ja *immuunne*. Diplomaatiliste suhete Viini konventsiooni artikli 22 lõikes 3 sätestatakse *The premises of the mission, their furnishings and other property thereon and the means of transport of the mission shall be immune from search, requisition, attachment or execution*. Liivoja soovitusel tuleks see tõlkida *Esinduse valdused, sisustus ja muu vara ning esinduse sõidukid on immuunsed läbiotsimise, sundvõõrandamise, arestimise ja täitemenetluse suhtes*. Kuna eesti keeles on sõnal *immuunne* juba teine tähendus, ei ole otstarbekas eristada puutumatust ja immuniteti, sest omadussõnade puhul ei tule vahe taas välja. Tasub tähele panna ka seda, et **inglise keeles tähendab immunity nii puutumatust kui ka immuunsust**. Seega tuleb leppida sellega, et üks sõna võib tähistada mitut mõistet ja seda tuleb ette lisaks eesti keelele ka muudes keeltes.

Kui võrrelda eestikeelseid tõlkeid teiste keeltega, siis tasub ennekõike võtta eeskujuks meie lähim sugulaskeel – soome keel. Liivoja märgib oma artiklis, et soome keeles tehakse vahet asja ja isiku puutumatusel (*loukkaamattomuus* ja *koskemattomuus*). Neid sõnu kasutatakse diplomaatiliste suhete Viini konventsiooni soomekeelses tõlkes *inviolability* vastena, *immunity* on tõlgitud *vapaus* või *vapautus*. Niisiis võib juhtuda, et kahe ingliskeelse termini asemel kasutatakse tõlkimisel hoopis nelja. See näitab veel kord, et tõlkimine ei ole sõnasõnaline tegevus – nii nagu igale sõnale igas keeles konkreetset vastet ei pruugigi leiduda, võib mõnikord mitmele terminile leiduda üks ühine vaste.

Ehkki õigusteoreetikud on toonitanud *immunity* ja *inviolability* erinevust, ei ole rahvusvaheliste lepingute koostamisel peetud vajalikuks mõlemat sõna alati korrata. Ei ole teada ühtegi lepingut, mille pealkirjas oleks ka *inviolability* kajastatud, ehkki sisus seda käsitletakse (nt Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni eriorganisatsioonide eesõiguste ja puutumatuse konventsioon – *Convention on the Privileges and Immunities of the Specialized Agencies*; Rahvusvahelise Kriminaalkohtu eesõiguste ja puutumatuse kokkulepe – *Agreement on the Privileges and Immunities of the International Criminal Court*). Diplomaatiliste suhete Viini konventsioonis on mitmel puhul kasutatud üksnes sõna *immunities*, ehkki loogiliselt saab aru, et mõeldud on nii kehalist kui ka menetluslikku puutumatust (nt preambulis, artikli 10 lõike 1 punktis d, artikli 39 lõikes 1 jm). Artikli 27 lõikes 6 viidatakse lõikes 5 nimetatud puutumatusele, kasutades sõna *immunities*, ehkki lõikes 5 käsitletakse ka kehalist puutumatust (*inviolability*). Artikli 37 lõikes 1 viidatakse artiklites 29–36 nimetatud eesõigustele ja puutumatusele (*immunities*), ent nendes artiklites käsitletakse ka kehalist puutumatust (*inviolability*) ja mõnes viidatud artiklis ainult sellest juttu ongi. Sellest kõigest võib välja lugeda, et ka inglise keeles on *immunities* üldmõiste ja *inviolability* selle väljendusvorm. See omakorda toetab ühe üldmõiste – puutumatus – kasutamist ka eesti keeles.

Põhiseaduse § 76 – *Riigikogu liige on puutumatu. Teda saab kriminaalvastutusele võtta ainult õiguskantsleri ettepanekul Riigikogu koosseisu enamuse nõusolekul* – ei saa tõlgendada nii nagu Liivoja (et esimene lause käsitleb füüsilist puutumatust, teine kriminaalmenetluslikku). Riigikogu liige on kehaliselt puutumatu nagu iga inimene. See õigus tuleneb põhiseaduse §-st 20

– *igapähele on õigus vabadusele ja isikupuutumatus* – ja seda pole tarvis §-s 76 üle korrata. Ent isegi kui tõlgendada põhiseadust Liivoja moodi, ei kinnita see tema seisukohti, vaid toetab hoopis senise terminikasutuse õigsust. Põhiseaduse koostamisel ei ole peetud vajalikuks eristada sõnu *puutumatus* ja *immunitet*. Ei ole peetud vajalikuks sätestada, et *Riigikogu liige on puutumatu ja immuunne*.

Palju on poleemikat tekitanud asjaolu, et kuni 1. märtsini 1999 kehtinud Riigi Teataja seaduse kohaselt avaldati Riigi Teatajas välislepingute **mitteametlikud** tõlked. See sundis nii mõndagi küsima: kus avaldatakse **ametlikud** tõlked? Praegu sellist märget enam tõlgete juurde ei tehta ning võib kinnitada, et Riigi Teatajas avaldatud tõlked ongi kõige ametlikumad eestikeelsed tekstid. Kuna enamikus neist kasutatakse termineid *eesõigused* ja *puutumatus*, on tegu kõige ametlikumate terminitega ja mõistlik oleks neid ka kasutada. Samas ei takista see ei lihtkodanikel ega ka õigusteadlastel tarvitada oma slängi. Näiteks räägitakse sageli *emapalgast*, ehkki ametlik termin on *vanemahüvitis*, *elatise* asemel kõlab rahvasuus endiselt *alimendid* ja seda loetelu võib veel pikalt jätkata.

Kõigele vaatamata teeb välislepingute tõlgete üle tekkinud arutelu ainult rõõmu. Hea eestikeelse teksti sünni alus on võõrkeelse teksti sisust arusaamine. Mida rohkem inimesi selles mõttetöös osaleb, seda parem. Lisaks võõrkeelsest tekstist arusaamisele on aga vaja tunda ka oma emakeelt, s.o sõnade tähendusi ja keelekorralduse põhimõtteid. Selles aitab meid, juriste, tihe koostöö filoloogidega ja ka muu kui õigustekstide lugemine.

[1] Rain Liivoja. Privileeg, puutumatus, immunitet. – Õiguskeel 2009, nr 1.

[2] <http://www.just.ee/23341>

[3] Eesõigus ei viita üksnes eelisjärjekorrale. „Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu” kohaselt on eesõigus nii õigus teha või saada midagi esimesena kui ka õigus, mida ei ole teistel, soodustus, eelis, privileeg.

[4] Juura 2003, lk 36–37.